

1916'DA ABD KANUNLARI, TESCİL EDİLMİŞ gemilerin Denizcilik Komisyonu'nun muvafakati olmadan yabancı uyruklu kişilere satılması, devredilmesi, ipoteklenmesi, kiralanması veya yabancı ülkenin tescil ya da bandırası altına girmesine izin vermiyordu. Yine de dönemin ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull, ABD Denizcilik Komisyonu Reisi Joseph P. Kennedy'ye Türkiye için bir istisna olabileceğinden bahsetmişti: "Her ne kadar Bakanlığımız, Denizcilik Komisyonu'nun bu gibi konularda karar alırken hangi mülahazalarla hareket ettiğine ilişkin teferruatlı bilgiye sahip değilse de, Reisi Cumhur Atatürk'ün güçlü arzusunu yerine getirecek şekilde olumlu bir tutum almamızın Türk hükümetiyle münasebetlerimiz açısından bizim için çok faydalı olacağı konusunda size teminat veririm."

Hull, Savarona yatının Türkler'e satılmasının önemini anlatmaya çalışıyordu. Bugünlerin "stratejik ortaklık" meselesinin ve ABD'nin Türkiye'yi bir partner olarak görmeye başlamasının temelleri de 1930'larda atılıyordu.

Bu ay yayımlanan "Savarona: Atatürk'e Son Armağan," tarihçi ve araştırmacı Rıfat N. Bali'nin son kitabı. Satın alındığı 23 Şubat 1938'den beri Atatürk'ün yatı olarak bilindiği kadar; yüksek maliyeti, satılıp satılmaması veya devredilmesi gibi konularla da sürekli gündemde oldu. Savarona'ya dair artık bilinmeyen şey kalmamış gibi gelebilir. Ama Bali'nin üç bölüm ve eklerden oluşan kitabında; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Genelkurmay Başkanlığı ATESE Başkanlığı'ndan belgelerin yanı sıra daha önce yayınlanmamış Maryland Eyaleti Amerikan Milli Arşivleri (NARA) ve Washington D.C. Kongre Kütüphanesi'nden belgeler okuyucuya sunuluyor.

Amerikalı milyarder ve Brooklyn Köprüsü'nün ünlü mimarı John Augustus Roebling'in torunu olan Emily Margaret Roebling Cadwater için, 1931'de Almanya'da inşa edilen yat, hâlâ dünyanın en büyükleri arasında. Adını Hint Okyanusu'nda yaşayan bir Afrika kuşusundan alan Savarona aynı adı taşıyan üçüncü yat. Cadwater'ın ölümünün

KİTAP

Son armağan

MELİS ÖZPINAR

ardından yazılan hayat hikâyesinde bile yatın inşasıyla ilgili bilgiler yer alıyor. Amerikan basınının da Savarona'ya ilgisi büyük. Yat daha yapım aşamasındayken

The New York Times'teki bir yazıda "Teçhizat ve lüks hususiyetleri açısından mükemmel olan yat bugüne kadarki deniz vasıtalarını her bakımdan geride bırakacaktır" şeklinde tanımlanmıştı.

Cadwater 1938'de satışa çıkardığında Savarona

na uğruna ABD-Almanya-Türkiye üçgeninde sıkı çekişmeler ve pazarlıklar yaşandı. Almanlar "Dr. Fetzer" ismiyle talepti Savarona'ya. ABD ise Hitler'e ve Alman hükümetine duyduğu güvensizliğin etkisiyle yatın Türkiye'ye satılmasına

daha sıcak bakıyordu. Ancak kitaptaki belgelerden anlıyoruz ki, Savarona'nın Türkiye'ye satılmasının tercih edilmesindeki tek neden bu değil. Wallace Murray'e bakılırsa ABD'de Atatürk'ün popülaritesi ve Türkiye ile ta o zamanlarda kurulmak istenen samimi ilişki, yani bugünün tabiriyle stratejik ortaklık da etkiliydi.

Ancak kitabın en ilginç bölümü yatın satın alınmasında aracılık eden Türk tüccar ve arabulucuların satıştan sonra alamadıkları komisyonlarının peşine düşmeleri. Bu takip, yüzde 10'luk komisyon yazışmaları macerası ve sonunda da dava açılmasına kadar uzanıyor. ABD tarafından vadedilen komisyonlarını alamayınca iki taraf arasındaki işler epey karışıyor. Amerikan arşivlerinde bu süreci belgelerle adım adım takip edebiliyorsunuz. Aslında tüccarların hikâyesi 1930'larda devlet ile iş dünyası arasında ticari ilişkilerin ve işbirliğinin nasıl işlediğini anlamak açısından zihin açıcı. Yazar da kitabı kaleme alma nedenini açıklarken Savarona'nın satış süreci için "Tek Parti döneminde iş âleminin önde gelen tüccarlarının hükümet çevreleri ve üst düzey bürokrasiyle tesis ettikleri yakın ilişkilerden nasıl faydalandıkları veya faydalanmaya çalıştıklarını anlamak açısından oldukça önemlidir" diyor.

Kitabı ana konularla ekleri aynı anda takip edebilecek şekilde okumanızı tavsiye ederim. Özellikle 1948 ve 1955 yıllarında Meclis'te milletvekilleri arasındaki Savarona tartışmaları, kitabın önceki bölümlerinden bilgilerle beraber okunduğunda, okuyucu olaylara daha iyi hâkim olabiliyor. Ama bu tartışmaları okurken kendinizi ister istemez tartışmalarda taraf tutarken bulabilirsiniz.

Geçenlerde tam da bu kitabı okurken Habertürk gazetesinde bir haber ilişti gözüme. Yatı 49 yıllığına 1989 yılında kiralayan ünlü armatör Kahraman Sadıkoğlu Savarona'yı yabancı taliplerine değil de bir devlet kurumuna devretme gayesini dile getirmişti. TOBB Başkanı Rıfat Hırsarcıoğlu da konuyu yönetim kurulunda değerlendireceklerini açıkladı. Sene geçiyor, ne masraflarını kısabiliyoruz ne de Savarona'yı ne yapacağımıza dair arayışlardan vazgeçebiliyoruz.